

СТ А Н О В И Щ Е

От проф. д-р Георги Н. Николов от Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет. Катедра „История на България

за дисертационен труд на Екатерина Красимилова Ангелова, редовен докторант в катедра „История на България“ в Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР“ на тема: „Църковната политика на България между унията на цар Калоян и възстановяването на Българската патриаршия (1204–1235 г.)“, с научен ръководител: доц. д-р Ангел Николов.

* * *

Научна област: 2. Хуманитарни науки.

Професионално направление: 2.2 „История и археология“.

Научна специалност: История на България (История на средновековна България)

Процедурата на докторант Екатерина Красимилова Ангелова е протекла съобразно законите изисквания, като са спазени необходимите срокове.

Темата на дисертацията е върху един неизследван интегрално проблем от българската средновековна история.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, две приложения, списък на използвана литература и съкращения – общо 179 с. компютърен набор, шрифт 12.

В увода (с. 3–20) на дисертацията са посочени целите на изследването, направен е преглед на използваните исторически извори (повечето публикувани в ГИБИ и други преводни издания) и преглед на постиженията в историографията, в който липсва хронологическа последователност и критично отношение.

Първата глава „Църковна политика на цар Калоян: унията на България с Римската църква“ (с. 20–60) е разделена на два параграфа. В първият от тях се

разглеждат отношенията между Търново и Рим в периода от декември 1199 до ноември 1204 г. Тук специално внимание се отделя на кореспонденцията между българския цар Калоян (1197–1207) и римския папа Инокентий III (1198–1216). Екатерина Ангелова е взела отношение към редица спорни моменти от преговорите между двете страни. По-конкретно се обръща внимание на титлите, които са дадени на българския църковен глава и на българския владетел. Неприемливо е твърдението, че чрез титулуването на цар Калоян като *αρχων*, Никита Хониат изразявал презрението си към новосъздадената българска държава. От друга страна е точно становището, че дихотомията *rex/ imperator* е въпрос, свързан със самия превод на използваните две титли в писмата (с. 41).

Във втория параграф се разглеждат отношенията между България, Папството и Латинската империя в периода 1204–1207 г. Главно място в него заема проследяването на българо-латинските отношения след завладяването на Константинопол от латинците на 12 (а не на 13) април 1204 г. Изразено е мнението, че Калоян не убил плененият император Балдуин, който най-вероятно е умрял в тъмница. По-нататък Е. Ангелова посочва, че и след завладяването на Константинопол, „византийците продължават да смятат България за най-големия си и презрян враг“ (с. 54). Тя стига и до извода, че след 1207 г. унията „спира да играе важна роля в политиката на българските владетели до самият и край през 1235 г.“ (с. 56). Що се отнася до смъртта на цар Калоян, сведенията за която са подложени на анализ Екатерина Ангелова заключава, че най-логичното обяснение е дадено от Иван Дуйчев, а именно че Калоян е умрял от естествена смърт и по-точно от плеврит.

Втората глава „Църковна политика на Българското царство при наследниците на цар Калоян до прекратяване на унията с Римската църква“ (с. 61–108) е разделена три параграфа. В първия от тях са разгледани отношенията на България с Никея, Латинската империя и Запада при управлението на цар Борил (1207–1218). Тук доста подробно е представена политическата активност на двама сепаратисти, принадлежащи към управляващата династия – деспот Алексей Слав и севастократор Стрез. Взето е отношение по някои от спорните въпроси, свързани с тези личности.

Дисертантът се опитва да аргументира тезата, че цар Борил не е бил узурпатор (с. 61–62), като стига дотам, че отхвърля сведението на Георги Акрополит за ослепяването му, тъй като това противоречи на мнението на учените от нашето съвремие (с. 76).

Отделено е място и на бунта срещу цар Борил във Видин. Освен изложените мнения, трябва да се каже, че за този бунт и неговата датировка литературата не е малка и има ясни индикации, които да го датират, тъй като различните мнения датират от 1210 до 1214 г.

Неясно защо на с. 76 титлата на българския владетел („цар влѣгаром“ и „цар влѣгаром и грѣком“) е изписана на латиница. Тук Екатерина Ангелова е изразила мнението, че чрез титлата си „цар на българите“, цар Борил не претендира за „византийското императорство“, както неговия предшественик Калоян.

Вторият параграф е озаглавен „Бориловият събор – между унията и православието“. Тук е отделено много място за това кога и как възниква богомилското учение и каква е неговата същност. Авторът поддържа мнението, че съборът от 1211 г. е бил „православен и против унията“. В този параграф са описани редакциите и ръкописите на съставения по време на събора Синодик, нещо което би могло да се помести при описанието на изворите в увода на дисертацията.

Третият параграф от тази глава е посветен на църковната политика на Българското царство при Йоан Асен II. Проследена е биографията на този владетел като се приема, че през 1207 г. той е бил на възраст между 8 и 11 години. На с. 87 Е. Ангелова твърди, че първата му съпруга е от руски произход и носи името Анна, а на с. 91 уточнява, че първият брак на Йоан Асен II не е бил легитимен. Специално място е посветено на отношенията с предстоятелите на Римската църква и владетеля на Епирската държава – Тодор Комнин. Положително може да се оцени опитът на дисертанта да опише новоприсъединените към Българската църква епархии, след битката при Клокотница, а именно споменатите в Синодика на Българската църква Преславска, Охридска, Филипийска, Месемврийска, Велбъждска, Браничевска, Нишка, Белградска, Видинска и Сярска.

Третата глава „Прекратяване на унията с Рим (с. 109–139) също е разделена на три параграфа. В първия от тях са разгледани отношенията между основните политически фактори на Балканите през 1228–1230 г. Тук важно място заема сведението на Марино Сануто Торсело за евентуален българо-латински договор, но неговото съчинение не е цитирано, а преразказано чрез научните изследвания на някои български историци от XX в.

Вторият параграф от тази глава е посветен на завръщането на България в лоното на православието. Тук доста подробно е разгледан процеса на прекъсване на унията, но не са изяснени причините за нейното прекратяване, освен твърдението, че вече не отговаря на интересите на българската държава. Странно защо се твърди, Христофор признал „императорска“ титла на Йоан Асен II, вместо да се използва българския термин „царска“. Унгарското нападение, срещу Белград, Браничево и Видин е датирано традиционно към 1232 г., без да се споменава друго мнение, което отнася събитията към 1228 г. Екатерина Ангелова в детайли се спира на събитията довели до възстановяване на Българската православна патриаршия на църковен събор през 1235 г. в Лампсак. Нейните изводи, обаче щяха бъдат много по-различни, ако бе привлечена статията на В. Гюзелев. *Възобновяването на Българската патриаршия през 1235 година в светлината на историческите извори. – Във: Великите Асеневици. Сборник с доклади от конференция, посветена на 830 години от въстанието на братята Петър и Асен, началото на Второто българско царство и обявяването на Търново за столица на България и 780 години от легитимното възобновяване на Българската патриаршия. Велико Търново, 2016, с. 155–169.*

Третият параграф в дисертацията е посветен на църковната политика на България през управлението на Йоан Асен II след събора в Лампсак. В тази част от дисертацията Екатерина Ангелова е направила подробно изложение на събитията, свързани с Българската църква и нейния диоцез. Извън темата, но все пак свързано с нея е разгледан и въпроса за датата на смъртта на българския цар Иван Асен II. Според представените логически доказателства той умира не на 24 юни 1241 г., а няколко месеца по-късно, в края на 1241 или през 1242 г.

В заключението на дисертацията (с. 140–141) са обобщени резултатите от изследването.

В първото приложение са разгледани отношенията между Сърбия и Римската църква. То има място по темата на дисертационния труд и внася допълнителна светлина за политиката на Римската църква на Балканите. Второто приложение, озаглавено „Общ очерк върху църковната политика на България спрямо Унгария през първата половина на XIII в.“ в известна степен вече преповтаря, вече написаното в предходните глави и по-скоро прилича на една малка статия по тази тема.

Приложената библиография отразява в голяма степен използваните исторически извори и научна литература.

В дисертационния труд не са забелязани елементи на плагиатство.

Авторефератът е представен съобразно изискванията и коректно отразява съдържанието на дисертацията.

Към така представения дисертационен труд могат да се отправят и някои забележки:

1. На с. 50 бел. 217 става дума за раняването и смъртта на граф Луи дьо Блуа, а не на император Балдуин.
2. Изясняването на титлата *primas* на българския църковен глава, би било значително по-ясно, ако беше използвана статията на G. Prinzing. *Entstehung und die Rezeption der Justiniana Prima-Theorie im Mittelalter.* – *Byzantinobulgarica, V (1978), S. 269–287.*
3. Допуснати са много неточности и грешки в научния апарат и цитирането на извори и научна литература.
4. Допуснати са множество правописни и печатни грешки.

Независимо от така направените бележки, авторът на настоящето становище смята, че Екатерина Красимилова Ангелова покрива необходимите изисквания, за да ѝ се присъди образователната и научна степен ДОКТОР и убедено гласува за това.

София, 30.04.2024

(проф. д-р Георги Н. Николов)